

Inhoud

Inhoud

- Inleiding p.3
- Hoofdstuk I: De socio-culturele en
politieke context p.7
- Hoofdstuk II: Begripsbepalingen p.15
- Hoofdstuk III: De kwantitatieve dimensie
van het fenomeen p.19
- Hoofdstuk IV: De kwalitatieve dimensie
van het fenomeen p.29
- Conclusie p.35

Inleiding

Het Nationaal Actieplan (NAP) ter bestrijding van partnergeweld en andere vormen van intrafamiliaal geweld 2010-2014 heeft in het actiegebied de drie specifieke vormen van intrafamiliaal geweld opgenomen, namelijk, eerge relateerd geweld, vrouwelijke genitale verminking en gedwongen huwelijken. Binnen het kader van dit NAP werd de huidige studie verwezenlijkt. De bedoeling ervan is om een beter inzicht te krijgen in het fenomeen van gedwongen huwelijken in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de bestaande kennis over dit onderwerp uit te breiden. Het onderzoek wordt gezamenlijk gefinancierd door het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, de Minister van Gelijke Kansen, Joëlle Milquet en de Brusselse staatssecretaris voor Gelijke Kansen, Bruno De Lille.

Dankzij een theoretische beschouwing die verder bouwt op eerder gepubliceerde werken over dit onderwerp, en dankzij het veldwerk met verschillende professionele stakeholders, wordt hier een zo volledig mogelijk overzicht gegeven over de kwestie van gedwongen huwelijken. Het eerste hoofdstuk wordt gewijd aan de duiding van de socio-culturele en politieke context waarin de thematiek van gedwongen huwelijken plaatsvindt. In het tweede hoofdstuk wordt hoofdzakelijk aandacht besteed aan de begripsbepaling van gedwongen en geregelde huwelijken. De omlijning van elk begrip wordt gedefinieerd op basis van de theoretische bijdrage in de hedendaagse en

internationale literatuur en wordt vanuit het perspectief van de betrokken stakeholders bekeken. In het derde hoofdstuk wordt op basis van deze definities een inventaris opgesteld van het beschikbaar cijfermateriaal over gedwongen huwelijken. Deze kwantitatieve gegevens worden voorgesteld aan de hand van hun oorsprong, dit wil zeggen, of ze afkomstig zijn van institutionele structuren enerzijds, of associatieve structuren anderzijds. De conclusies die hieruit getrokken kunnen worden, met betrekking tot de evolutie van het fenomeen in Brussel, worden eveneens voorgesteld. Het vierde hoofdstuk gaat in op de kwalitatieve dimensie van het fenomeen. In eerste instantie belicht het de aard van de nazorg aan slachtoffers, alsook de preventiemaatregelen die getroffen worden in de associatieve en niet-associatieve sectoren langs Frans- en Nederlandstalige zijde. Ten tweede, wordt een overzicht gegeven van de gewelddaden waaronder slachtoffers van gedwongen huwelijken geleden hebben. Dit gebeurt aan de hand van een chronologische weergave die de grote fasen van dit soort huwelijken identificeert. Deze kwalitatieve visie wordt aangevuld met de standpunten van Brusselaars uit het secundair onderwijs over het huwelijk. Er worden lessen getrokken over de aard en het belang van de verschillende criteria die ze belangrijk vinden bij de huwelijkskeuze.

Hierbij moet worden opgemerkt dat de studie plaatsvond over een periode van 10 maanden (van december 2011 tot oktober 2012) en afgebakend werd aan de hand van verschillende stappen, verschillende interviews alsook een fase van kwantitatieve dataverzameling. Om het analysemateriaal te verzamelen, werden twee soorten interviews gevoerd: enerzijds individuele en anderzijds collectieve interviews (Focus Groups). Een dertigtal individuele interviews werd gevoerd volgens de methode van semigestructureerde diepte-interviews. Twee Focus Groups werden georganiseerd: één bij aanvang van de studie en één op het einde. Er dient eveneens opgemerkt te worden dat er zich moeilijkheden hebben voorgedaan bij het leggen van rechtstreekse contacten met slachtoffers van gedwongen huwelijken. Daarom werd de voorkeur gegeven aan gesprekken met sociale stakeholders om zo aan informatie over de slachtoffers te komen. Wat dit betreft, werden de ontmoetingen zodanig georganiseerd dat de informatiebronnen gediversifieerd werden. Zo werden vertegenwoordigers uit verenigingen, vertegenwoordigers van de ordediensten, juridische en politieke vertegenwoordigers, schoolbemiddelaars, jongeren en enkele slachtoffers ontmoet. Hoewel deze ontmoetingen niet exhaustief zijn, hebben ze er toch voor gezorgd dat een omvangrijk beeld kon worden gevormd van het fenomeen van gedwongen huwelijken in Brussel.

Hoofdstuk 1

Hoofdstuk I

De socio-culturele en politiek context

In dit deel kijken we naar de verschillende aspecten met betrekking tot de socio-culturele en politieke context bij gedwongen huwelijken. Eerst kijken we naar het huwelijk als instelling en zijn evolutie doorheen de tijd. Daarbij kijken we naar de impact van sociale mechanismen – die ofwel geïnternaliseerd ofwel een sociale constructie zijn – op individu's. Zo komen we tot de bevinding dat de overgrote meerderheid van de huwelijken monogaam is en dat dit geldt voor alle sociale groepen en milieus, met inbegrip van de meerderheidsgroep ("de Belgen"). Eveneens wordt geduid op het feit dat terwijl in de huidige westerse conceptualisering liefde als een fundament van het huwelijk¹ wordt beschouwd, dit niet het geval is op wereldschaal (India, Japan, de Arabische wereld, enz.) waar talrijke huwelijken geregeld worden en waar liefde niet gezien wordt als essentieel onderdeel voor het slagen ervan. Het huwelijk als instelling, is dus gefundeerd op verschillende normen. Het is dus

¹ GARCIA A., DUMONT I., MELAN E., MONSHE V., « Le mariage : un choix pour la vie ? Une enquête sur les aspirations et attentes des jeunes envers le mariage. », p.8, 2004.

belangrijk een deconstructie te voeren van de normativiteit van het romantische huwelijk en van het huwelijk als individueel project als enige interpretatiekaders.

Ten tweede onderzoeken we het concept van 'geregelde huwelijken', dat op volgende wijze gedefinieerd wordt: *"In het geval van geregelde huwelijken, spelen de families van de toekomstige echtgenoten een centrale rol in het regelen van het huwelijk. Beide toekomstige echtgenoten kunnen echter op elk moment hun keuze uitoefenen om al dan niet te trouwen."*² Met betrekking tot bevolkingsgroepen die van buiten de Europese Unie inwijken (die de meerderheid vormen van de zichtbare gevallen in Brussel en bij de verenigingen) en op basis van de bijdrage van Remacle³, blijkt dat immigratie het echtelijk evenwicht binnen families hard verstoort, daar ze met hun aankomst in België geconfronteerd worden met modellen die verschillen van diegene die gebruikelijk zijn in het land van herkomst. Derhalve kunnen er spanningen ontstaan op het moment dat de jonge generatie op de "huwelijksmarkt" terecht komt aangezien familiemodellen en koppelidealen vaak op verschillende referenties steunen. Zo kristalliseert zich rond het huwelijk de kwestie van de cultuuroverdracht. Het huwelijk loopt dan het risico om zich voor te doen als

² GARCIA A., DUMONT I., MELAN E., MONSHE V., Ibidem p. 9 (onze vertaling).

³ REMACLE X., « Les jeunes issus de l'immigration musulmane face au mariage : entre traditions et modernité. », p. 34, 2005.

het moment van de waarheid waarbij de kinderen misschien elke kans tot een terugkeer naar het land van herkomst moeilijk of onmogelijk maken. In dergelijke context kunnen geregelde huwelijken een nuttig alternatief zijn voor de ouders dat hen tegelijkertijd toestaat om controle te behouden over de jongere generatie die hen mogelijk ontsnapt, maar ook om hun trouw aan de cultuur van oorsprong te bevestigen, of zelfs om de transnationale band te onderhouden indien het huwelijk gesloten wordt met een echtgeno(o)t(e) die in het land van herkomst woont. Deze logica valt te vergelijken met diegene die heerst bij de burgerij waar huwelijken niet aan het toeval worden overgelaten, aangezien ze tot doel hebben de sociale waarden van de nobele groep, zelfs het geloof in het bestaan van deze groep, te bevestigen en te consolideren. Hoewel de jongeren formeel vrij zijn in de keuze van hun partner, zien we in werkelijkheid dat slechts weinigen afwijken van de regel van endogamie. Binnen het milieu wordt er immers alles aan gedaan om vroegtijdig en systematisch waarden van familie en rang bij de erfgenamen in te prenten.⁴ Het zou dus een voorbarige en ongenueanceerde conclusie zijn om geregelde huwelijken als een geïmporteerde praktijk te beschouwen, die enkel betrekking heeft op de geïmmigreerde bevolking en een traditionele cultuur.

⁴ WAGNER A.C, « Mariages assortis et logiques de l'entre-soi dans l'aristocratie et dans la haute bourgeoisie. », p.231 et 241, 2008

Ten derde, wordt de notie van 'gedwongen huwelijk' bevestigd en weerhouden we de definitie van Zapfl-Helbling, die als volgt luidt: "*een huwelijk is gedwongen wanneer minstens één van de partijen niet instemt met het huwelijk en waar gebruik wordt gemaakt van dwang.*"⁵

Garcia⁶ volgend, is het van fundamenteel belang een deconstructie te voeren van het stereotype van het jonge Maghrebijnse meisje dat terug naar het land van herkomst wordt gestuurd om er te trouwen, aangezien gedwongen huwelijken eveneens betrekking hebben op jonge meisjes uit Europa, Afrika en het Midden-Oosten alsook op jonge mannen. Bovendien kan het zich ook in België voordoen en dus niet enkel in het land van herkomst. Hoewel het fenomeen in België en in Brussel vooral jonge meisjes met een moslim achtergrond betreft, zou het verkeerdt zijn om te denken dat de Islam, zoals vernoemd door Collet en Santelli⁷, een beroep doet op dwang als middel om verbintenissen te sluiten. Volgens deze auteurs ligt de verklaring voor het voorkomen van gedwongen huwelijken in de verhoudingen tussen de verschillende generaties binnen de familie. Wanneer de jonge generatie zich niet schaaft

⁵ ZAPFL-HELBLING, « Mariages forcés et mariages d'enfants » Schéma de rapport, Commission sur l'égalité des chances pour les femmes et les hommes, AS/Ega, 2004 (onze vertaling).

⁶ GARCIA A., DUMONT I., MELAN E., MONSHE V., op.cit., p. 92.

⁷ COLLET B., SANTELLI E., « Entre consentement et imposition. Réalités politiques et sociales des mariages dits 'forcés' », p. 50, 2008.

achter de waarden van de generatie van de ouders, volgt een confrontatie die bijdraagt tot het ontstaan van het fenomeen van gedwongen huwelijken. Overigens wordt eraan herinnerd dat het gevaarlijk is om gedwongen huwelijken te beschouwen als een cultureel delict zoals Brion⁸ het verstaat, dit wil zeggen, *"een daad waarvan de dader een lid is van een culturele minderheid, een daad die door de wet van de Staat waarbinnen de dader zich bevindt tot overtreding wordt uitgeroepen, maar die voorgeschreven of aangemoedigd wordt door zijn culturele code of onder bepaalde omstandigheden toegelaten of getolereerd wordt door andere leden van de culturele minderheid."* De kwestie van gedwongen huwelijken speelt zich dus volledig af op het niveau van geweld. Het is belangrijk om het 'gedwongen huwelijk' te onderscheiden van bevolkingsgroepen van vreemde afkomst met een welbepaalde culturele bagage. Zo schrijft Ousmaal⁹ dat het belangrijk is, indien men een zo objectief mogelijke analyse wil maken, om het fenomeen te bekijken vanuit de context van intrafamiliaal geweld en niet vanuit religieus of cultureel perspectief.

Vervolgens wordt het Europees migratiebeleid aangekaart en wordt erop gewezen dat dit gekenmerkt wordt door een sluiting van de grenzen met belangrijke

⁸ BRION F. « User du genre pour faire la différence ? La doctrine des délits culturels et la défense culturelle. », p.71, 2011.

⁹ OUSMAAL S., « De l'initiative personnelle aux solutions originales : l'analyse de l'expérience du groupe de travail « mariages forcés » à Lyon. », p. 169, 2008.

beperkingen voor de toegang van staatsburgers van niet-Europese landen als gevolg. De enige toegang voor kandidaat-migranten is doorgaans beperkt tot een procedure van gezinshereniging, die doorgaans een gemengd huwelijk betreft. Het project van het koppel of van het huwelijk gaat hier waarschijnlijk vooraf aan het migratieproject, dat veeleer een al dan niet gewild gevolg is van dit huwelijk. Zodra het huwelijk toegang tot het grondgebied toelaat, in een wettelijke context die niet toegeeflijk is wat vestiging in Europa betreft, is het vatbaar voor instrumentalisering door kandidaat-migranten. Anders gezegd kan het extreem strenge migratiebeleid een drijfveer worden voor het fenomeen van geregelde of zelfs gedwongen huwelijken. Indien geregelde huwelijken geen probleem stellen, omdat ze de vrucht zijn van een akkoord tussen partijen, kan niet hetzelfde gezegd worden over gedwongen huwelijken.

Tot slot worden de bestudeerde groepen voorgesteld en wordt uitleg gegeven bij het feit dat de bevolkingsgroepen van Turkse en Marokkaanse oorsprong het vaakst aangehaald worden door deelnemers, waardoor ze de kern vormen van de analyse. Hier moet een methodologische opmerking bij gemaakt worden: hoewel de groepen van Turkse en Marokkaanse oorsprong het vaakst aangehaald worden, betekent dit niet dat ze het meest getroffen worden door gedwongen huwelijken. Het fenomeen betreft waarschijnlijk ook onzichtbare gevallen, dit wil zeggen

dat ze 'in de familie verscholen' zijn en dus niet worden gemeld. Hierdoor weerspiegelt het veldwerk onvermijdelijk de omgang van de verschillende groepen met de verenigingen. Er is dus geen toegang geweest tot die bevolkingsgroepen waarover bij het thema van gedwongen huwelijken wel veel gesproken wordt, maar die in feite zeer weinig zichtbaar blijven, ook bij de verenigingen., Het gaat o.a. om Pakistani, Afghanen, Albanezen en Roma. Eveneens moet erop gewezen worden dat de demografische realiteit van Brussel verklaart waarom de verzamelde getuigenissen hoofdzakelijk afkomstig zijn uit de bevolkingsgroepen van Turkse en Marokkaanse oorsprong: deze vormen in Brussel de meest omvangrijke groepen Belgen van vreemde oorsprong. Het is dus logisch dat ze in verhouding ook binnen de verenigingen in grotere mate aanwezig zijn dan andere groepen. Een laatste opvallend feit is dat er zeer weinig getuigenissen werden verzameld van mannen die het slachtoffer waren van gedwongen huwelijken, ook al zijn ze waarschijnlijk minder vaak rechtstreeks slachtoffer dan vrouwen. Mannen doen veel minder vaak een beroep op de steun van verenigingen in vergelijking met vrouwen. Waarschijnlijk heeft dit te maken met de moeite die zij ondervinden om hun leed aan derden uit te drukken

Hoofdstuk II

Hoofdstuk 2

Begripsbepalingen

Vertrekkende van de voorafgaande definitie van Zapfl-Helbling: *“een huwelijk is gedwongen wanneer minstens één van de partijen niet instemt met het huwelijk en waar gebruik gemaakt wordt van dwang”* hebben stakeholders hun visie gegeven op kwesties als ‘vrije toestemming’, ‘geweld’ of ‘dreiging’ die ermee zijn verbonden. Deze begrippen kunnen immers op verschillende manieren geïnterpreteerd worden. Waar stopt, bijvoorbeeld, de vrije toestemming en waar begint geweld? Wanneer kan men toestemming als vrij beschouwen? Op welke criteria is dat gebaseerd? En op welke gevoeligheden? En, hoe moeten we geweld en dreiging definiëren? Hoe kan men een consensus bereiken over termen die noodzakelijkerwijs afhangen van hoe ieder deze verschillende categorieën opvat? Na verschillende ontmoetingen met stakeholders werd een consensus gevonden, die opzettelijk algemeen van aard is gebleven. We hebben gekozen om de kwestie van gedwongen huwelijk te beperken tot een dimensie die hoofdzakelijk verbonden is met fysiek geweld en dreigingen volgend op een weigering van één der echtgenoten (zo niet allebei). Zo hebben artikels 146 en 146 ter van het Burgerlijk Wetboek een nuttige onderbouw geleverd voor een consensuele definitie van

de notie. Op die manier komen we tot volgende definitie: *“Een huwelijk wordt gedwongen genoemd wanneer het tot stand komt zonder de vrije toestemming van beide echtgenoten of indien de toestemming van minstens één van de echtgenoten door middel van geweld of dreiging werd verkregen.”*

Daar er bij geregelde huwelijken geen sprake is van weigering, stelt de kwestie van fysiek geweld zich niet en moeten we derhalve de notie van toestemming verder uitdiepen. Dit geeft aanleiding tot een breed gamma aan gevoeligheden gaande van (psychologisch) geweld tot (eveneens psychologische) geweldloosheid om dit soort huwelijken te kenmerken. Op basis van deze elementen aanvaardden de stakeholders uit het middenveld een beroep op de casuïstiek als enig valabel interpretatiekader. Dit staat ons immers toe weerklank te geven aan de grote verscheidenheid van situaties zoals ze beleefd en ervaren worden door de slachtoffers. In geval van een geregeld huwelijk gaat het dus over een dynamiek die de overgang mogelijk maakt tussen een maatschappelijk fenomeen, dat algemeen beschrijfbaar is, naar een individueel fenomeen, dat door het individu beschreven wordt. Elk afzonderlijk en per definitie uniek geval is dus niet vatbaar voor enige gevolgtrekking of veralgemening. In deze zin, die eenieder de mogelijkheid laat om zich te situeren, wordt een consensus rond de positionering tussen geregeld en gedwongen huwelijk gevon

Hoofdstuk III

Hoofdstuk 3

De kwantitatieve dimensie van het fenomeen

De kwantitatieve bepaling van het fenomeen van gedwongen huwelijken kent dezelfde moeilijkheden als die van andere vormen van strafrechtelijk overtredingen, in het bijzonder die met betrekking tot de zeden zoals verkrachting, pedofilie, huiselijk geweld, enz. Zoals Robert¹⁰ terecht aanhaalt, moet een feit om als overtreding te worden beschouwd, eerst zichtbaar zijn en vervolgens het voorwerp zijn van een verwijzing in de wet. Dat noemt hij de "weergeefbaarheid"¹¹. De voorgestelde cijfers liggen dus waarschijnlijk lager dan de omvang van het probleem.

Om een beter inzicht te krijgen in gedwongen huwelijken, zouden twee voorwaarden verenigd moeten worden:

- de slachtoffers moeten expliciet hun wil uiten om een einde te maken aan een huwelijk dat onder dwang tot stand is gekomen;

¹⁰ Robert Ph., « Les statistiques criminelles et la recherche », *Déviance et Société*, vol. 1, n° 1, pp. 3-27, 1977.

¹¹ In het Frans: "Reportabilité".

- in de samenleving moet een sterke sociale erkenning van het fenomeen bestaan, alsook een legitimiteit die de slachtoffers toelaat het aan te klagen en zo uit hun onzichtbaarheid te treden. De onzichtbare dimensie, die de verborgenheid uitmaakt van gedwongen huwelijken, verzamelt alle gevallen waarbij slachtoffers, voor welke reden ook, hun afkeer van het huwelijksproject niet manifesteren bij de instellingen, verenigingen of andere sociale stakeholders. Het is zeer moeilijk om een exhaustief beeld te vormen van het fenomeen, aangezien gedwongen huwelijken die niet gemeld zijn, de facto niet geïnventariseerd worden.

Het bestaan van een wettelijke definitie van gedwongen huwelijken volstaat niet om dit probleem in de schoot van de samenleving te erkennen. Om de strijd aan te gaan tegen de ontkenning van de problematiek, moet de juridische erkenning (waaronder verstaan wordt dat het gedwongen huwelijk een strafrechtelijke overtreding is) gepaard gaan met een maatschappelijke erkenning, die veronderstelt dat het aanklagen van deze overtreding sociaal gelegitimeerd wordt. Enkel op deze manier kan de onzichtbare dimensie ingeperkt worden.

Met dit in het achterhoofd en met het opzet het aantal gedwongen huwelijken in België, die als dusdanig aangegeven worden, te bepalen, werden hoofdzakelijk twee pistes gehanteerd: de cijfers komende van officiële instellingen en de cijfers komende van verenigingen en

verschillende soorten sociale stakeholders die rond de problematiek van gedwongen huwelijken werken.

Officiële cijfers die het aantal gedwongen huwelijken weergeven

De diensten van de Brusselse gemeenten, het Brussels Parket, de registers van de politie en een Belgische consul in Marokko werden geraadpleegd om de cijfers te verkrijgen waarover zij zouden kunnen beschikken, , meer bepaald, de cijfers van het aantal gedwongen huwelijken die officieel geregistreerd werden. Wanneer deze cijfers uit officiële registers al bestaan, wat zelden geval is, zijn ze niettemin zeer zwak.¹²

Daarom moet men op basis van deze inventaris waakzaam blijven. Immers, ondanks het klein aantal beschikbare cijfers (In 2011 werd bij de gemeenten geen enkel geval geïnventariseerd en bij de Federale Politie slechts drie gevallen), is het niet mogelijk om af te leiden of de problematiek van gedwongen huwelijken hiermee weerspiegeld wordt. Naast de kwestie van de bovenvermelde 'weergeefbaarheid'¹³, moet een element benadrukt worden dat misschien voor een deel de werkelijke cijfers verhult: door een quasi algemeen gebrek aan bewustmaking en opleiding over de kwestie

¹² Voor meer details met betrekking tot de enquêtes en de bekomen resultaten, zie de volledige studie.

¹³ In het frans: "Reportabilité".

van gedwongen huwelijken bij het institutioneel personeel, is het voor hen moeilijk om indicaties van gedwongen huwelijken op te sporen en slachtoffers aan te moedigen om zich kenbaar te maken. Dit element zou een niet te verwaarlozen rol kunnen spelen bij het geringe aantal geregistreerde gedwongen huwelijken. Desalniettemin, moet eraan herinnerd worden dat op initiatief van het *Réseau Mariage et Migration*, opleidingen met het oog op sensibilisering rond de kwestie van gedwongen huwelijken gegeven werden aan het Parket en de Politie. Hoe dan ook is het initiatief vrij recent en heeft het zijn vruchten nog niet afgeworpen. Hoewel de mensen die deelgenomen hebben aan deze opleidingen zeer geïnteresseerd en gevoelig waren voor de kwestie van gedwongen huwelijken, zijn de positieve gevolgen van dit initiatief nog niet zichtbaar in de kwantitatieve evaluatie van het fenomeen. Deze eerste kwantitatieve vaststelling geeft de invalshoek van de instellingen (consulaat, politie, parket en gemeenten) weer met betrekking tot de kwestie van gedwongen huwelijken. Aan de hand van de ontmoetingen kan de conclusie getrokken worden dat de actie van deze instellingen hoofdzakelijk georganiseerd wordt rond de strijd tegen illegale toegang tot het grondgebied. De strijd tegen het leed van vrouwen of mannen in een ongewild huwelijk maakt niet op afdoende wijze deel uit van hun primaire zorgen. Daardoor ligt de invalshoek gevoelig anders, ondanks het feit dat de acties ondernomen in het kader van de bestrijding tegen valse

huwelijken, onrechtstreeks enkele gedwongen huwelijken kunnen tegenhouden. Hoe dan ook gebeurt dit niet op systematische noch op exhaustieve wijze.

De cijfers van verenigingen en stakeholders uit het veld die het aantal gevallen van gedwongen huwelijken weergeven

Op basis van de ontmoetingen met de verenigingen en stakeholders uit het veld in Brussel blijkt dat er geen precieze cijfers met betrekking tot gedwongen huwelijken bestaan. Toch kunnen we kwantitatieve tendensen waarnemen. Zo bestaan er onder de geïnventariseerde gevallen bij de 12 verenigingen en stakeholders:

- gedwongen huwelijken die dateren van meer dan 5 jaar geleden, waar de vrouwen van mening zijn dat hun toestemming destijds ontnomen werd. Dit aantal varieert tussen de 5 en 10 gevallen per jaar volgens de ontmoette verenigingen en stakeholders.
- gedwongen huwelijken die minder dan vijf jaar geleden werden aangegaan en vermoedens van gedwongen huwelijken. Ook deze gevallen zijn zeer marginaal, althans in hun zichtbare dimensie. Ze zijn beperkt tot enkele geregistreerde gevallen, tussen 0 en 10 per jaar

afhankelijk van de gesprekspartner (slechts één heeft 10 gevallen aangehaald, de anderen minder dan 5).

Deze stabiele en lage tendens van gedwongen huwelijken wordt ook vastgesteld in andere studies, zoals, bijvoorbeeld, die van Zemni¹⁴, die een overzicht heeft opgesteld van de kennis over gedwongen huwelijken bij bevraagde jonge meisjes en vrouwen. De percepties variëren naargelang de herkomst van de deelnemers. Zij komen weliswaar overeen om te bevestigen dat het fenomeen bestaat maar niet toeneemt. Deze studie benadrukt eveneens de verborgen dimensie van het fenomeen aangezien de jonge meisjes de nadruk legden op de "doofpotaffaires".

Overigens, hebben we geconstateerd dat de verschillende verenigingen alle gevallen van huiselijk geweld noteren, al dan niet in de context van een gedwongen huwelijk gepleegd. Dat laatste wordt niet als dusdanig opgenomen, maar het gebeurt dat het vermeld staat in de opvolgingsdossiers. Weliswaar heeft geen enkele van de bevraagde verenigingen specifieke statistieken over gedwongen huwelijken samengesteld. Bij gebrek aan statistieken is het onmogelijk om exacte cijfers weer te geven met betrekking tot het aantal gevallen van gedwongen huwelijken die door de

¹⁴ ZEMNI S., PEENE N., CASIER M. (2005), « Studie naar de factoren die de vrijheid van de keuze van een echtgenoot beperken, bij bevolkingsgroepen van vreemde oorsprong in België », p. 89.

verenigingen behandeld worden. Een nauwkeurige weergave van het exacte aantal behandelde gevallen, zou een grondige studie vereisen van de dossiers waarnaar verwezen werd. Hoe dan ook, afgezien van de zware werklast inherent aan dat type onderzoek, kan dat laatste enkel gevoerd worden door de verenigingen zelf wegens het confidentiële karakter van de dossiers. Vanwege het legitimiteitprobleem konden de verenigingen niet ingaan op de vraag dergelijk onderzoek uit te voeren. De verenigingen krijgen immers geen specifieke fondsen voor het verwerken van de gevallen van gedwongen huwelijken. Zij achten dat zij geen specifiekere verantwoording moeten afleggen met betrekking tot het inventariseren van deze gevallen. Eveneens draait het om een kwestie van tijd en middelen die ter beschikking van de verenigingen staan. Ze hebben het immers uiterst druk met hun eerstelijns werk en kunnen geen tijd vrijmaken voor de analyse van al hun dossiers, waarvan het nut niet noodzakelijk wordt geacht.

Algemeen leiden de verzamelde kwantitatieve gegevens tot de overweging dat het fenomeen, ten opzichte van de bevolking waar het risico op gedwongen huwelijk het meest waarschijnlijk is, relatief marginaal is. Een betere weergeefbaarheid¹⁵ van deze overtreding, alsook een betrouwbare telling van de gevallen die niet bij het

¹⁵ In het frans: "Reportabilité".

gerecht, maar wel bij de verenigingen, aangegeven werden, zou deze conclusie kunnen bijschaven.

Alvorens dit klein stuk gewijd aan de kwantitatieve dimensie van het fenomeen van gedwongen huwelijken af te ronden, dient gezegd te worden dat er nog een categorie gedwongen huwelijken bestaat die niet opgenomen werd in de gekozen methodologische nomenclatuur. Het betreft gevallen van jonge meisjes die genieten van het vluchtelingenstatuut in België, of een asielaanvraag hebben ingediend, nadat ze hun land van herkomst ontvlucht zijn (vaak is dat Guinea) omdat ze daar onder dwang getrouwd werden in bijzondere zware omstandigheden. Aan de hand van de verschillende interviews die gevoerd werden, blijken deze gevallen vaak voor te komen daar er vaak naar verwezen wordt. Bovendien werden deze jonge meisjes meestal besneden toen ze jonger waren. Vaak leggen ze het verband tussen dit type dominantie en het huwelijk dat hen enkele jaren later opgelegd wordt. Volgens het jaarverslag¹⁶ van het Commissariaat-Generaal voor Vluchtelingen en Staatlozen van 2011, betreffen 642 gevallen van de beslissingen met betrekking tot het asielrecht (d.i. 27% van de redenen gekoppeld aan gender en 3,8% van het totaal inzake asielrecht) asielaanvragen die ingediend werden wegens gedwongen

¹⁶ Jaarverslag van het Commissariaat-Generaal voor Vluchtelingen en Staatlozen 2011, p. 18 et 19.

huwelijken. Dit soort aanvragen kent de voorbije jaren een stijging van 139 gevallen in 2007 naar 642 gevallen in 2011. Dit blijft weliswaar een tragere evolutie dan andere aanvragen gebonden aan genderkwesties (zoals bijvoorbeeld, seksuele geaardheid en genderidentiteit waarvan de aanvragen gestegen zijn van 188 in 2007 naar 823 in 2011). De cijfers uit het jaarverslag bevestigen bovendien dat de meeste asielaanvragen wegens gedwongen huwelijken van Guinea afkomstig zijn, gevolgd door de aanvragen uit Kameroen en vervolgens Afghanistan. In de toekomst zou meer aandacht aan dit groeiend fenomeen kunnen worden besteed.

Hoofdstuk IV

Hoofdstuk 4

De kwalitatieve dimensie van het fenomeen

Hoewel het lijkt alsof er in Brussel geen grote aantallen gedwongen huwelijken zijn, doen er zich niettemin gevallen voor die een echte strijd met zich meebrengen alsook een efficiënte begeleiding vergen. In het eerste deel van dit kwalitatieve hoofdstuk wordt dit aangetoond aan de hand van een weergave van de activiteiten van zowel het Brusselse verenigingsleven als van andere typen sociale stakeholders. Het toont aan dat wanneer slachtoffers zich aangeven, de instellingen voldoende operationeel zijn om het huwelijk te voorkomen, wanneer dat mogelijk is (huisvesting van de slachtoffers, contact met de Dienst Vreemdelingenzaken om in de mate van het mogelijke familiehereniging te vermijden, psychologische en sociale begeleiding, enz.). Indien de situatie elke onmiddellijke tussenkomst hindert, of als het huwelijk al gevierd werd, is de sociale, juridische en psychologische begeleiding van de slachtoffers eveneens efficiënt. Bovendien zijn de verenigingen ook actief op het gebied van preventie, sensibilisering en informering over gedwongen huwelijken. Zo dragen ze tevens bij aan de strijd voor het voorkomen van gedwongen huwelijken en vestigen ze de publieke aandacht op het fenomeen.

Verder wordt in dit eerste deel aangetoond hoe, in geval van gedwongen huwelijken, het verenigingsleven in zijn geheel geen beroep doet op bemiddeling (dat een hulpmechanisme voor slachtoffers is met als doel het bereiken van een afspraak onder partijen). Immers, dankzij de vergelijking met de praktijk in andere landen van Europese Unie, werd in het Brusselse verenigingsleven de opinie ontwikkeld van bemiddeling als een goede praktijk. Rekeninghoudend de extreme machtsverhoudingen die elke project van gedwongen huwelijk onderbouwen (de familiale omgeving die met dwang een ongewenste huwelijksverbintenis aan de jongen/het meisje oplegt), zijn de sociale stakeholders van mening dat de verhoudingen sowieso veel te onevenwichtig zijn opdat de bemiddeling een kans op slagen zou maken. Volgens hen kan het in sommige gevallen gevaarlijk zijn en represailles tegen het slachtoffer tot gevolg hebben. De hulpdienst voor de jeugd¹⁷, die enkel situaties van minderjarigen behandelt, stelt daarentegen systematisch een bemiddeling voor, behalve in noodsituaties. Deze aanpak heeft tot doel de risico's die door de jongen/het meisje gelopen worden, objectief worden te evalueren en de nodige maatregelen te nemen. De aanpak maakt het ook mogelijk om situaties die veeleer deel uitmaken van een familiaal conflict dan van een reële dreiging van gedwongen huwelijk, te actualiseren en te neutraliseren. Deze

¹⁷ In het frans: "Service d'Aide à la Jeunesse – SAJ".

aanpak sluit de positie van de verenigingen ten aanzien van de bemiddeling niet uit, want wanneer het meisje/de jongen minderjarig is, moet het contact met de familie worden behouden (behalve in extreme gevallen), maar deze aanpak staat toe om de kwestie vanuit een andere invalshoek te benaderen.

Ondanks de relatief marginale aantallen in Brussel mag het geweld dat door de slachtoffers ondergaan wordt in geen enkel geval gebanaliseerd worden. In het tweede deel van dit hoofdstuk, wordt aan de hand van getuigenissen aangetoond dat het geweld verschillende uitingen kent naargelang de stadia waarin het huwelijk zich bevindt en dat verschillende mechanismen betrokken zijn: terugtrekking van de jongere, familiale druk, ontwijkings- of verzetsstrategieën, lijden verbonden aan het migratietrauma, aan de opname in de schoonfamilie of aan de administratieve situatie en tenslotte, de wens tot een nietigverklaring van het huwelijk wanneer het slachtoffer uit deze gedwongen huwelijksverbintenis wenst te stappen. Het gedwongen huwelijk wordt hier voorgesteld als een proces. Aan de hand van de verzamelde getuigenissen, werd de aandacht gevestigd op de verschillende soorten leed die het vorm geven.

De getuigenissen maken het mogelijk om het leed dat de slachtoffers ondergaan alsook het belang van hun begeleiding op de best mogelijke manier te vatten. Ook

wordt aangetoond hoe bepaalde slachtoffers erin geslaagd zijn verschillende strategieën te hanteren om het ongewenste huwelijk ongedaan te maken, uit te stellen of te beëindigen.

Tot slot wordt aangegeven dat een wettelijke beperking inzake toegang tot het grondgebied (namelijk, de verlenging van de huwelijksduur tot 3 jaar) tot het paradoxale effect kan leiden van een stijging van intrafamiliaal geweld. Er is echter een middel nodig om de draagwijdte van deze waarschijnlijkheid te meten.

Om de aanbevelingen bij deze studie voor te bereiden, werd de kwalitatieve aanpak vervolledigd door ontmoetingen op school met jongeren uit verschillende sociale klassen en van verschillende herkomst. Met behulp van een animatiesessie rond het thema van gedwongen en geregelde huwelijken, werden hun indrukken over de instelling van het huwelijk en de keuze van hun toekomstige echtgenoten verzameld. Er werd ook gepolst naar hoeveel beïnvloeding vanuit familiale hoek ze bereid waren te aanvaarden rond deze kwesties. Dit heeft aangetoond dat in deze groep, een belangrijk aantal jongeren van mening is dat de keuze van een echtgeno(o)t(e) niet enkel een persoonlijke beslissing is, maar deel uitmaakt van een zeker familiaal overleg, waarbij de familie een zekere hoeveelheid invloed uitoefent, zonder dat ze dit betwistbaar of problematisch vinden. Hoewel we de resultaten van deze

ontmoeting als een getuigenis van een gefragmenteerde werkelijkheid moeten beschouwen, blijkt het gedwongen huwelijk (in de zin van onder fysieke dwang) niet gekend te zijn bij deze jongeren. Het scenario dat het meest overeenkomt met de situaties die zij weergeven, betreft hoofdzakelijk geregelde huwelijken waarbij de familie een sterke en rechtstreekse invloed uitoefent. De meerderheid onder hen blijkt dit model niet te verwerpen, wat aansluit bij wat bepaalde sociale stakeholders aanhalen en eveneens teruggevonden kan worden in de eerder vermelde studies.¹⁸

¹⁸ De studie van S. Zemni (op.cit.), waar hij het standpunt rond het gedwongen huwelijk verzamelt van Belgische Albanezen, die wensen dat deze traditie nooit verdwijnt.

Conclusie

De kwestie van gedwongen huwelijken wordt sinds enkele jaren besproken en heeft na de moord op Saadia Sheikh en het daaropvolgende proces een weerslag gehad in de media. Het huidige rapport handelt specifiek over het gedwongen huwelijk in Brussel. In het verleden zijn verschillende rapporten over gedwongen en geregelde huwelijken verschenen. Desondanks, was er niet veel bekend over de situatie in Brussel. De vraag van beide opdrachtgevers van dit rapport, federaal Minister van Gelijke Kansen Joëlle Milquet en staatsecretaris voor Gelijke Kansen voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Bruno de Lille, tracht deze leemte te vullen.

In het huidige rapport werd een antwoord op de verschillende vragen van de ministers geformuleerd. Deze vragen handelden over de objectivering van de kwestie van gedwongen huwelijken aan de hand van de bestaande kwantitatieve gegevens, het aanspreken van het middenveld alsook van institutionele stakeholders (Politie, Parket, Gemeenten) die bij de problematiek betrokken zijn. Eveneens werd een verzameling samengesteld van gegevens die betrekking hebben op de ervaringen van de slachtoffers. Tot slot, werden de concepten verduidelijkt teneinde een interpretatief kader op te stellen voor de termen van gedwongen en geregelde huwelijken.

Doorheen dit werk, werd er in het bijzonder op gelet afstand te houden van elke ethnocentrische tendens bij het geven van een interpretatie aan de praktijken van gedwongen huwelijken en om geen eenduidig causaal verband te leggen tussen immigratie en gedwongen huwelijk. Om zo nauwkeurig mogelijk te zijn, kunnen we hierover zeggen dat gedwongen huwelijken in Brussel het vaakst voorkomen in families met een immigratieachtergrond of in omgevingen waar het gewicht van religieuze druk en traditionele praktijken het sterkst is. Dit betekent niet dat deze nationaliteit of die religie de oorzaak zijn van het ontstaan van gedwongen huwelijken, maar slechts dat deze waarschijnlijker zullen voorkomen in familiale omgevingen waar traditionele huwelijkspraktijken, religieuze praktijken en patriarchale normen zeer sterk zijn.

Bij het naderen van het einde van deze synthese kunnen we de eerste conclusies herhalen:

➡ Eerst werden de definities van de begrippen gedwongen en geregelde huwelijken geanalyseerd. Deze twee begrippen hebben echter een verschillende benadering. Wat gedwongen huwelijken betreft, hebben stakeholders een akkoord bereikt over een definitie dankzij artikels 146 en 146 Burgerlijk Wetboek: *Een huwelijk wordt gedwongen genoemd wanneer het tot stand komt zonder de vrije toestemming van beide echtgenoten of indien de toestemming van minstens één*

van de echtgenoten door middel van geweld of dreiging werd verkregen."

Voor geregelde huwelijken daarentegen, bestaat geen juridische definitie en is er bijgevolg een reële controverse over de omvang van het begrip die zowel in de literatuur als op het veld voorkomt. Immers, indien bij gebrek aan een manifeste weigering de kwestie van fysiek geweld zich niet stelt, dringen de kwesties met betrekking tot de aard van de toestemming alsook tot de omstandigheden waaronder die werd bekomen zich op. Waar volgens sommigen de toestemming niet steeds bekomen wordt onder omstandigheden vrij van psychologisch geweld, staat volgens anderen het geregeld huwelijk los van elke vorm van geweld en blijft het een legitiem model vertegenwoordigen. Een consensus kan bekomen worden door een beroep te doen op de casuïstiek waarbij het slachtoffer zelf bepaalt of hij/zij zichzelf als een slachtoffer van een gedwongen huwelijk beschouwt.

Met betrekking tot de kwantitatieve dimensie van het fenomeen van gedwongen huwelijken, is het onmogelijk om een exact cijfer te geven dat de werkelijkheid weerspiegelt. Dit kan aan de hand van twee factoren verklaard worden:

- Zoals andere vormen van intrafamiliaal geweld, is het gedwongen huwelijk een fenomeen dat

zich afspeelt in de intimiteit van de familie. Enkel het zichtbare deel, dit wil zeggen enkel waar de slachtoffers dit rapporteren, kan gevat worden. Bepaalde gevallen blijven waarschijnlijk ongekend wegens de zwakke sociale legitimiteit om praktijken van gedwongen huwelijken aan te klagen, zelfs in aanwezigheid van een dwingend wettelijk kader.

- De officiële instellingen (Parket en rechtbanken, gemeentelijke instellingen, Politie, enz.) werden – tot nu toe – slechts deels gesensibiliseerd met betrekking tot gedwongen huwelijken. Hun inspanningen worden hoofdzakelijk gericht op de bestrijding van schijnhuwelijken (grijze of witte), die het migratiebeleid trachten te omzeilen. Het gebrek aan cijfers over gedwongen huwelijken in de officiële registers, kan derhalve deels verklaard worden door het feit dat deze instellingen niet gesensibiliseerd werden voor dit type geweld en ze dus niet in staat zijn om de gevallen te achterhalen en te registreren wanneer deze zich voordoen.

Niettemin stellen de analyses die gevoerd werden met de sociale stakeholders ons in staat om te spreken van een beperkt aantal zichtbare gevallen, althans wat recente slachtoffers van gedwongen huwelijken of van dreigingen van gedwongen huwelijk betreft. Bovendien

lijkt voor deze twee soorten gevallen het fenomeen niet te groeien. Met betrekking tot slachtoffers die langer geleden een gedwongen huwelijk ondergingen, die soms eerst hun toestemming gegeven hadden, maar die vandaag realiseren dat hun vrijwilligheid hen ontnomen werd, zijn de gevallen wat talrijker en gaan ze doorgaans gepaard met andere soorten intrafamiliaal geweld. Eveneens werd een stijgend aantal asielaanvragen wegens gedwongen huwelijk geconstateerd door het Commissariaat-Generaal voor Vluchtelingen en Staatlozen. Hoewel deze huwelijken niet in België plaatsvonden of geregistreerd werden, getuigen ze evenwel van een werkelijkheid die niet vreemd mag blijven aan een behandeling van de problematiek.

Op kwalitatief vlak, werden, op een niet-exhaustieve wijze en gebaseerd op een voldoende onthullende selectie, de activiteiten voorgesteld van het Brusselse Frans- en Nederlandstalige verenigingsleven inzake begeleiding van slachtoffers van gedwongen huwelijken en strijd tegen het fenomeen. Tevens werd, aan de hand van getuigenissen, aangetoond dat het geweld van gedwongen huwelijken verschillende vormen kent naargelang het stadium waarin het huwelijk zich bevindt. Als laatste werd de kwalitatieve visie van dit hoofdstuk vervolledigd met de analyse van materiaal dat verzameld werd op school bij jongeren afkomstig uit verschillende sociale en culturele groepen. Deze ontmoetingen hebben aangetoond welke de verschillende elementen zijn die

meespelen bij de keuze van een echtgeno(o)t(e) en meer bepaald het belangrijk gewicht dat sommigen toeschrijven aan het standpunt van de familie bij het maken van deze keuze.

Tot slot, terwijl het geregelde huwelijk geen controversiële praktijk lijkt te zijn, en daarom geen bijzondere toelichting vereist, stelt het gedwongen huwelijk wel een probleem vanwege de dwang en het geweld dat ermee gepaard gaat. Op basis van verschillende observaties die tijdens deze studie werden uitgevoerd, kunnen we bevestigen dat dit type huwelijk in Brussel vrij marginaal is en weinig evolueert met de tijd. Als gemengde en multiculturele stad met een miljoen inwoners, waarvan een derde een immigratieachtergrond heeft, zou men verwachten dat in Brussel het aantal gevallen hoger ligt dan elders, maar de stad blijkt niet de plaats te zijn voor dergelijke gebeurtenissen. Het lijkt dus dat dit sociaal fenomeen zwaar overschat en overgewaardeerd werd door de politiek en de media. Derhalve is een beroep doen op kostbare politieke maatregelen ter zake geenszins aan te raden. Toch moeten de huidige maatregelen inzake preventie, sensibilisering en informatieverstrekking en begeleiding van slachtoffers behouden en versterkt worden. Het doel hiervan is, enerzijds, een efficiënte begeleiding te bieden aan de geregistreerde slachtoffers, en anderzijds te trachten om het aantal niet geregistreerde gevallen te verminderen. Hoe dan ook

betreft dit geen massafenomeen dat een specifieke politieke behandeling en een bijzondere wettelijke en budgettaire norm zou vereisen. Indien bijkomende maatregelen genomen moeten worden, zouden die de bovenvermelde gevallen moeten betreffen van vrouwen die in België aankomen als asielzoekers, nadat ze een gedwongen huwelijk ondergingen in hun land van herkomst. De blijvende toename tijdens de laatste jaren van dergelijke gevallen lijkt immers verontrustend.

Vanuit een grensoverschrijdend standpunt moet benadrukt worden dat de verenigingen die zich bezighouden met de bijstand van slachtoffers wensen dat dit fenomeen erkend wordt als een vorm van intrafamiliaal geweld en gelijkwaardig wordt geacht aan elke andere vorm van huiselijk of intrafamiliaal geweld. Het NAP 2010-2014 levert daaraan een bijdrage. Het standpunt, dat het geweld van gedwongen huwelijken gelijk is aan andere soorten huiselijk geweld, vermijdt dat de bevolking van vreemde herkomst gestigmatiseerd wordt (zelfs als is dit niet het hoofdoel). Men weet immers dat geweld tegenover vrouwen in familiale omgeving zich voordoet in alle sociale en culturele omgevingen, en dus niet beperkt is tot buitenlandse of geïmmigreerde families. Dit standpunt komt overeen met dat van Jama¹⁹, voorzitter van de Franse vereniging "La voix des femmes" die vindt dat, indien men rekening

¹⁹ JAMA C., « Le mariage forcé n'est pas un choc des cultures », p. 239, 2011.

moet houden met de culturele context waarin dit geweld plaatsvindt, het simplistisch, verkeerd en gevaarlijk is om het geweld van gedwongen huwelijken toe te schrijven aan een cultuur of een beschaving. Zoals in dit werk werd aangehaald, is de culturele benadering niet nuttig bij de analyse van gedwongen huwelijken. Men moet dus waakzaam blijven dat het gedwongen huwelijk niet gelijkgesteld wordt aan een cultureel delict, of volgens Brion²⁰: *"een daad waarvan de dader een lid is van een culturele minderheid, een daad die door de wet van de Staat waarbinnen de dader zich bevindt tot overtreding wordt uitgeroepen, maar die voorgeschreven of aangemoedigd wordt door zijn culturele code of toegelaten of getolereerd wordt onder bepaalde omstandigheden door andere leden van de culturele minderheid."* Het gedwongen huwelijk is een vorm van intrafamiliaal geweld en moet dus als dusdanig behandeld worden, zonder parallellen te trekken met een bepaalde culturele bagage, anders kan dit tot het verlies van objectiviteit leiden.

²⁰ BRION F., op. cit., 2011 (onze vertaling).